

I. ВІКОВА І ПЕДАГОГІЧНА ПСИХОЛОГІЯ

УДК 37.015.3:057.874

Л. І. Остапченко, декан біологічного факультету

Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
доктор біологічних наук, професор;

О. В. Дробінська, заст. декана з наукової роботи біологічного факультету,
кандидат біологічних наук, старший науковий співробітник;

Н. Б. Філімонова, старший науковий співробітник кафедри фізіології людини і тварин,
кандидат фізико-математичних наук;

С. А. Павлович, інженер НДЛ Генетики індивідуального розвитку;

Л. І. Пелюх, провідний інженер відділу біофізики НДІ фізіології імені акад. Петра Богача

ОСОБЛИВОСТІ ЦІННІСНО-МОТИВАЦІЙНОЇ ТА ЕМОЦІЙНОЇ СТРУКТУРИ ОСОБИСТОСТІ ЮНАКІВ ТА ДІВЧАТ ШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті досліджено емоційний складник особистості (депресивність) та ціннісно-мотиваційну структуру особистості школярів різної статі. Встановлено, що рівень депресивності впливає на пріоритет емоційних цінностей; не було виявлено впливу рівня депресивності на пріоритет ставлення школярів до здоров'я.

Ключові слова: емоційність, репресивність, ціннісно-мотиваційний, пріоритети, структура цінностей.

Проблема здоров'я має важливі соціально-психологічні та моральні аспекти. Здоров'я безпосередньо пов'язане зі способом життя, тому не можна досягти високого його рівня без послідовного та цілеспрямованого навчання людей здоровому способу життя. Формування відповідального ставлення до здоров'я в учнівській молоді неможливе без розуміння ціннісно-мотиваційної сфери особистості школяра. Більшість людей добре знає, що є корисним, а що шкідливим для здоров'я, але досить часто вживає алкоголь, наркотичні засоби, курить тощо. Ми вважаємо, що мотиви подібної поведінки є недостатньо дослідженими. Як відомо з літературних джерел [1–3], особистість здійснює усвідомлений вибір здорового способу життя, який залежить як від її системи цінностей, так і від її позитивного ставлення до життя. Саме тому **метою роботи** було

дослідити ціннісно-мотиваційною структуру особистості школярів різної статі та емоційний складник особистості (депресивність).

Об'єкт і методи досліджень. У дослідженні брали участь 151 учень 8–11 класів шкіл м. Києва (75 дівчат і 76 юнаків). Проведено анкетування за спеціально дібраними методиками, які виявляли ціннісно-мотиваційні орієнтації дітей до здорового способу життя (ЗСЖ). Методики були узгоджені з Головним управлінням міністерства науки і освіти України у м. Києві при Київській міській державній адміністрації. Анкетування проводилось добровільно та анонімно згідно з етичними вимогами до роботи з людьми. Дослідження були проведені на базі трьох шкіл, які відрізнялися організацією освітньої роботи: гімназія, ліцей та загальноосвітня школа. Були застосовані наступні методики.

Тест «Індекс ставлення до здоров'я» [4] може застосовуватися з метою з'ясування значущості життєвих цінностей і визначення місця у них здоров'я школярів, починаючи з 8-9-х класів. Крім того, було використано тест «Ціннісні орієнтації» за методикою М. Рокича [5], спрямований на вивчення ціннісно-мотиваційної сфери людини. За методикою визначаємо пріоритети за двома класами цінностей: термінальні (переконання, що вказують на кінцеву мету індивідуального існування) та інструментальні (переконання, що вказують на способи дії особистості, які переважають у певній ситуації). Цей поділ відповідає традиційному поділу на цінності-мету й цінності-засоби. Для визначення рівня депресії (РД) застосували тест «Шкала депресії» в адаптації Т. І. Балашової [1]. В тому випадку, якщо РД не більше 50 балів, то діагностується стан без депресії. Якщо РД від 50 до 59 балів — то робиться висновок про легку депресію ситуативного або невротичного генезу. При РД 60-69 балів виявляється субдепресивна, або маскована, депресія. Справжній депресивний стан діагностується при РД більше 70 балів.

Результати і їх обговорення. Статистичний аналіз даних проводився за допомогою пакету STATISTICA 6.0 (StatSoft, USA, 2001). Отримані дані ми порівнювали для груп дівчат та юнаків з метою виявлення статевих відмінностей у ціннісно-мотиваційній структурі. Оскільки рівень депресії визначали за бальною шкалою з верхньою межею, яка є більшою, ніж 60 балів, то показник

РД можна вважати кількісним [6]. За критерієм Ліліфора РД має нормальний розподіл як для групи дівчат, так і для групи хлопчиків ($p > 0,2$). Дівчата мають значущо більший рівень депресії, ніж юнаки (за критерієм Ст'юдента $t = -2,38$; $df = 146$; $p = 0,018$, за тестом Левена $p = 0,211$) (рис. 1).

За результатами тесту «Індекс ставлення до здоров'я» міцне здоров'я є пріоритетним як для дівчат, так і для юнаків. Досить суттєвою в системі цінностей обстежених школярів є хороша дружна сім'я. Юнаки порівняно з дівчатами надають більшу перевагу професійній кар'єрі, цікавій роботі, яскравому насиченому життю й близьким друзям (табл. 1).

За результатами тесту «Ціннісні орієнтації» за методикою М. Рокича ми сподівались отримати дані, аналогічні результатам попереднього тесту «Індекс ставлення до здоров'я». Школярі при ранжуванні 18 цінностей за тестом «Ціннісні орієнтації» (М. Рокич) продемонстрували більш детальну структуру цінностей. В табл. 2 наведено три найбільш пріоритетні цінності серед термінальних та інструментальних. Тому тест М. Рокича виявляє більш точну ціннісно-мотиваційну структуру особистості.

Зазначимо, що при вищому рівні депресивності цінності «хороша дружня сім'я», «яскраве насичене життя», «успіх у протилежній статі» та «кохання (духовна та фізична близькість з коханою людиною)» мають нижчий пріоритет. Нами не було виявлено впливу рівня депресивності на встановлення пріоритету ставлення до здоров'я.

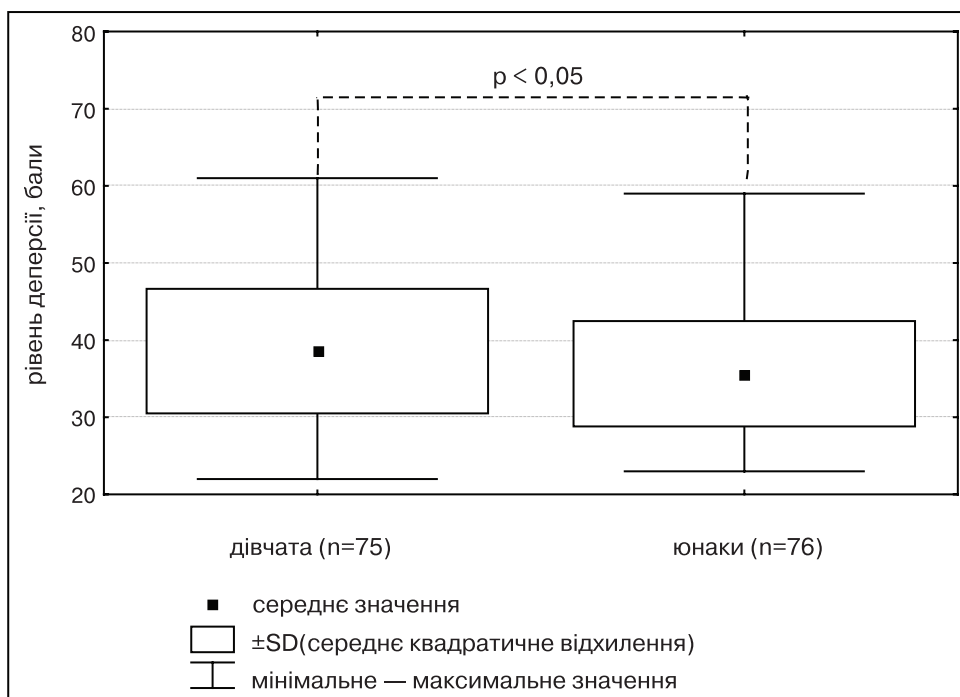

Рис. 1. Середні значення рівня депресії за «Шкалою депресії» у дівчат та юнаків 8–11 класів

ПРІОРИТЕТНІ ЦІННОСТІ ЗА ТЕСТОМ «ІНДЕКС СТАВЛЕННЯ ДО ЗДОРОВ'Я»

Група опитуваних	Дівчата (n=75)			Юнаки (n=76)		
	Ранг цінності, відсоток опитуваних					
	1 ранг	2 ранг	3 ранг	1 ранг	2 ранг	3 ранг
Професійна кар'єра, цікава робота	2,7 % (2/75)	14,7 % (11/75)	20,0 % (15/75)	15,8 % (12/76)	22,4 % (17/76)	19,7 % (15/76)
Міцне здоров'я	60,0 % (45/75)	12,0 % (9/75)	6,7 % (5/75)	42,1 % (32/76)	18,4 % (14/76)	10,5 % (8/76)
Хороша дружня сім'я	18,7 % (14/75)	42,7 % (32/75)	14,7 % (11/75)	26,3 % (20/76)	32,3 % (25/76)	17,1 % (13/76)
Яскраве насичене життя	8,0 % (6/75)	12,0 % (9/75)	9,3 % (7/75)	14,5 % (11/76)	6,6 % (5/76)	17,1 % (13/76)
Матеріальне благополуччя, гарні речі	4,0 % (3/75)	5,3 % (4/75)	17,3 % (13/75)	5,3 % (4/76)	10,5 % (8/76)	5,7 % (4/76)
Близькі друзі	5,3 % (4/75)	10,7 % (8/75)	22,7 % (17/75)	11,8 % (9/76)	13,2 % (10/76)	21,1 % (16/76)
Успіх та відомість	2,7 % (2/75)	2,7 % (2/75)	8,0 % (6/75)	2,6 % (2/76)	3,9 % (3/76)	1,3 % (1/76)
Успіх у протилежної статі	4,0 % (3/75)	2,7 % (2/75)	8,0 % (6/75)	2,6 % (2/76)	5,3 % (4/76)	11,8 % (9/76)

Таблиця 2

ПРІОРИТЕТНІ ЦІННОСТІ ЗА ТЕСТОМ «ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ» (М. РОКИЧ)

Група опитуваних	Дівчата (n=75)			Юнаки (n=76)		
	Ранг цінності, відсоток опитуваних					
	1 ранг	2 ранг	3 ранг	1 ранг	2 ранг	3 ранг
<i>Термінальні цінності</i>						
Активне діяльне життя (повнота та емоційна насиченість життя)	4,0 % (3/75)	6,7 % (5/75)	5,3 % (4/75)	14,5 % (11/76)	7,9 % (6/76)	6,6 % (5/76)
Здоров'я (фізичне та психічне)	53,3 % (40/75)	14,7 % (11/75)	5,3 % (4/75)	31,6 % (24/76)	11,8 % (9/76)	9,2 % (7/76)
Кохання (духовна та фізична близькість з коханою людиною)	14,7 % (11/75)	18,7 % (14/75)	24,0 % (18/75)	14,5 % (11/76)	18,4 % (14/76)	19,7 % (15/76)
Наявність хороших та вірних друзів	4,0 % (3/75)	16,0 % (12/75)	16,0 % (12/75)	13,2 % (10/76)	11,8 % (9/76)	14,5 % (11/76)
Щасливе сімейне життя	0,7 % (8/75)	18,7 % (14/75)	6,7 % (5/75)	18,0 % (14/76)	10,5 % (8/76)	5,3 % (4/76)
<i>Інструментальні цінності</i>						
Вихованість (гарні манери)	17,3 % (13/75)	4,0 % (3/75)	13,3 % (10/75)	14,5 % (11/76)	14,5 % (11/76)	6,6 % (5/76)
Життєрадісність (почуття гумору)	10,7 % (8/75)	10,7 % (8/75)	4,0 % (3/75)	19,7 % (15/76)	15,8 % (12/76)	3,9 % (3/76)
Незалежність (здатність діяти самостійно, рішуче)	17,3 % (13/75)	9,3 % (7/75)	6,7 % (5/75)	14,5 % (11/76)	13,2 % (10/76)	6,6 % (5/76)
Чесність (правдивість, щирість)	13,3 % (10/75)	4,0 % (3/75)	5,3 % (4/75)	5,3 % (4/76)	9,2 % (7/76)	6,6 % (5/76)

Висновки. За результатами дослідження знайдено відмінності у ціннісно-мотиваційній структурі особистості школярів різної статі та депресивності як емоційного складника особистості.

Встановлено, що рівень депресивності впливає на пріоритет емоційних цінностей. Зазначимо, що не було виявлено впливу рівня депресивності на пріоритет ставлення школярів до здоров'я.

В статье исследуется эмоциональная составная личности (депрессивность) и ценностно-мотивационная структура личности учащихся разных полов. Доказано, что уровень депрессивности влияет на приоритет эмоциональных ценностей; влияние уровня депрессивности на приоритет в отношении учащихся к своему здоровью не был обнаружен.

The article covers the emotional component of personality (i.e. depression) and the value-motivational structure of different-gendered schoolchildren's personality. It has been determined that the depression level influences the emotional values priority. The impact of depression level on the priority of schoolchildren's attitude to health has not been determined.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Азарных Т. Д.* Психическое здоровье (вопросы валеологии) / Т. Д. Азарных, И. М. Тыртышников. — М. : МПСИ, 1999. — 112 с.
2. *Леонтьев А. Н.* Мотивы и эмоции / А. Н. Леонтьев. — М., 1972. — 39 с.
3. *Бех І. Д.* Виховання особистості / І. Д. Бех. — К. : Либідь, 2003. — Т. 2. — С. 215–225.
4. *Дерябо С.* Отношение к здоровью и здоровому образу жизни: методика измерения / С. Дерябо, В. Ясвин // Директор школы. — 1999. — № 1. — С. 7–16.
5. *Бурлачук Л. Ф.* Словарь-справочник по психодиагностике / Л. Ф. Бурлачук, С. М. Морозов. — СПб. : Питер Ком, 1999. — 528 с.
6. *Реброва О. Ю.* Статистический анализ медицинских данных. Применение пакета прикладных программ STATISTICA. — М. : Медиа Сфера, 2002. — 312 с.

УДК 159.96:378.2

О. О. Васильев,

старший викладач кафедри загальної, вікової та педагогічної психології
Гуманітарного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка

ПСИХІЧНІ СТАНИ СТУДЕНТІВ ТА ЇХ ПРОЯВИ У НАВЧАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПІД ЧАС ЕКЗАМЕНАЦІЙНОЇ СЕСІЇ

У статті розглядається проблема психічних станів, їх класифікація та прояви у студентів під час складання екзаменаційної сесії. Аналізуються фактори, що зумовлюють нервово-психічне напруження та засоби оптимізації психічних станів студентів у процесі підготовки та складання екзаменів.

Ключові слова: психічний, нервово-психічний, стан, фактори, класифікація.

Проблема психічних станів людини має досить тривалу історію вивчення. За весь період дослідження під пильною увагою науковців були різні аспекти цієї проблеми. Достатньо складним виявилось саме визначення поняття «психічні стани», що зумовлюється сутністю цього явища.

Основоположник вчення про психічні стани в радянській психології Н. Д. Левітов у 1964 р. визначив психічні стани як цілісну характеристику психічної діяльності за певний період часу, що виявляє своєрідність перебігу психічних

процесів залежно від відображуваних предметів і явищ дійсності, попереднього стану і психічних властивостей особистості. При цьому Н. Д. Левітов, Ю. Є. Сосновікова та інші підкреслювали саме складність, багатокomпонентність, багаторівневість станів людини як психічного явища. Стани цілком захоплюють людину на певний час, що ускладнює їх наукове вивчення.

Як і всі інші явища психічного життя, психічні стани не спонтанні, а детерміновані насамперед зовнішніми впливами. По суті, будь-який стан є продуктом входження суб'єкта в